

Föld- és területrendezés 3.

**A mezőgazdaság nemzetgazdasági szerepét,
jelentőségét is meghatározó földtulajdon és
birtokszerkezet**

Prof. Emer. Dr. Szabó, Gyula

Föld- és területrendezés 3.: A mezőgazdaság nemzetgazdasági szerepét, jelentőségét is meghatározó földtulajdon és birtokszerkezet

Prof. Emer. Dr. Szabó, Gyula

Lektor: Dr. Máthay, Csaba

Ez a modul a TÁMOP - 4.1.2-08/1/A-2009-0027 „Tananyagfejlesztéssel a GEO-ért” projekt keretében készült. A projektet az Európai Unió és a Magyar Állam 44 706 488 Ft összegben támogatta.

v 1.0

Publication date 2010

Szerzői jog © 2010 Nyugat-magyarországi Egyetem Geoinformatikai Kar

Kivonat

A harmadik főfejezet célja, átfogó képet nyújtani a XX. századi kárpótlás eredményeként kialakult tulajdoni- és birtokszerkezetéről. A statisztikai adatokat, az elemzések készítésének segítésére, nemzetközi kitekintés egészíti ki. Tájékoztatnak a fejlett mezőgazdasággal rendelkező európai országok földbirtok-politikai intézkedéseinek eredményeiről; a birtokszerkezetéről, a saját tulajdon és a földbérlés viszonyáról.

Jelen szellemi terméket a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény védi. Egészének vagy részeinek másolása, felhasználás kizárólag a szerző írásos engedélyével lehetséges.

Tartalom

3. A mezőgazdaság nemzetgazdasági szerepét, jelentőségét is meghatározó földtulajdon és birtokszerkezet	1
1. 3.1 Bevezetés	1
2. 3.2 A magyar mezőgazdaság általános jellemzői	1
3. 3.3 Adatok a tulajdoni szerkezetéről	2
4. 3.4 Adatok a birtokszerkezetéről	4
5. 3.5 Nemzetközi kitekintés	7
5.1. 3.5.1 Földbirtoklás	7
5.2. 3.5.2 Földbérlet	8
5.3. 3.5.3 Birtokszerkezet, alternatív energiaforrások	9
6. 3.6 Összefoglalás	12
7. 3.7 Tárgymutató és fogalomtár	13

A táblázatok listája

3-1: A falusi háztartások saját tulajdonú földterületének aránya az 1989. (V.31.) év százalékában. .	2
3-2: Az egyéni gazdaságok száma a földterület nagysága szerint ezer hektárban.	4
3-3: Az egyéni gazdaságok megoszlása a föld nagysága szerint 1997-ben(Forrás: FM FTFO, 1997. március.)	5
3-4: A földbirtokok számának és területének alakulása –Összehasonlító adatok (1947. év) Forrás: FM FTFO, 1997. március..	5

3. fejezet - A mezőgazdaság nemzetgazdasági szerepét, jelentőségét is meghatározó földtulajdon és birtokszerkezet

1. 3.1 Bevezetés

A magyar mezőgazdaság múltjával, jelenével, jövőbeli feladataival a tantárgy második féléves tananyaga (7-15-ös modul) foglalkozik részletesebben. A tananyag szerkezete több mint 30 éves oktatás-fejlesztés során folyamatosan változott, korszerűsödött, igazodott a kor társadalmi, szakmai-, technológiai igényeihez.

Jelen modul tartalma megegyezik a 2009-2010. tanév III. éves nappali-, IV. éves levelező tagozatos, a földrendező szakirányon tanuló hallgatók tantárgyi programjával. A tantárgyi követelményekben ajánlott szakirodalmi alkotások valamilyen részletességgel beépültek a modul fejezeteibe, alfejezeteibe (Így történt a megelőző két (1., 2.) modulnál is). A „tesztfeladat” első értékelése majd a júniusi záróvizsgák után történik.

A harmadik főfejezet célja, átfogó képet nyújtani a XX. századi kárpótlás eredményeként kialakult tulajdoni- és birtokszerkezeetről. A statisztikai adatokat, az elemzések készítésének segítésére, nemzetközi kitekintés egészíti ki. Tájékoztatnak a fejlett mezőgazdasággal rendelkező európai országok földbirtok-politikai intézkedéseinek eredményeiről; a birtokszerkezeetről, a saját tulajdon és a földbérlet viszonyáról. Indokoljuk a kialakult hazai szerkezetek megváltoztatásának szükségességét.

A főfejezetből Ön megismeri:

- milyen változásokat okozott a földprivatizáció a tulajdoni és birtokszerkezetben;
- a fejlett európai országok birtokszerkezetét, a saját tulajdon és a földbérlet viszonyát.
- a földpiac állapotát, kívánatos változásait;
- a földhasznóbérletre vonatkozó joghatályos előírásokat.

A fejezet anyagának elsajátítása után Ön képes lesz:

- Ismertetni és jellemezni a földprivatizáció alakította magyar tulajdoni és birtokszerkezetet;
- Tájékozódni a fejlett mezőgazdasággal rendelkező európai országok földbirtokpolitikai intézkedéseinek eredményeiről;
- Megindokolni a kialakult hazai szerkezetek, földhasználatok megváltozásának szükségességét.
- Érvelni az alternatív energiaforrások intenzívebb alkalmazása mellett.

2. 3.2 A magyar mezőgazdaság általános jellemzői

Évezredes agrárkultúránkról tudható, hogy hazánk természeti adottságai a mezőgazdasági hasznosítás szempontjából az átlagosnál kedvezőbbek, ennek köszönhetően a jó minőségű és megfelelő mennyiségű terméseredmény elérése biztosított.

Előzőek ellenére az elmúlt 20 évben a teljesítmények és lehetőségek nem voltak összhangban, az agrárágazat produktivitása számos ok miatt romlott. A vidéknek az elszegényedés, a munkanélküliség lett a jellemzője. Számos elemzés és tanulmány tárja fel a hibákat, javaslatok készültek a helyzet jó irányú megváltoztatására, de a cselekvés politikai akarat hiánya miatt elmaradt. A szakmai társadalom meghatározó része, szakemberek egyetértének abban, hogy **új agrárstratégiára** lenne szükség. (Gráf J.; Magda S.-Magda R.; Budai S. A., Romány P., 2009). A stratégia megfogalmazásával a tudomány és a gyakorlat szakembereinek most is abból a

tényből kell kiindulni, hogy az ország 9,3 millió hektárjából 7,7 millió hektár a termőterület, benne a mezőgazdasági terület és az agrárgazdaság teljesítménye iránti igény folyamatosan növekszik.

A mezőgazdaság szerepét általánosságban az alábbiakban foglalhatjuk össze:

- Az EU agrárpolitikájának fő célkitűzéseire igazodva a lakosság ellátása elegendő mennyiségű, kiváló minőségű élelmiszerrel. Ma már az ár és az előállítás módja se lehet közömbös (környezetvédelem, állatjólét, kölcsönös megfeleltetés, ...).
- A vidék arculatának formálása, a természeti környezet védelme, ezáltal a társadalom identitástudatának erősítése.
- A természeti erőforrások optimális használata a vízkészlet-gazdálkodástól az alternatív energia termeléséig.
- Jövedelemtermelő gazdálkodás fenntartása úgy, hogy a társadalmi elvárások ne sérüljenek. A mezőgazdasághoz kötődő szektorokban a foglalkoztatottság ne csökkenjen, inkább nőjön.
- A vidékfejlesztési támogatások fenntartása, a források, tengelyek közötti átcsoportosításának újragondolása.
- A szakképzési és kutatási rendszer gyakorlati orientációja, az alkalmazkodó képesség javítása.
- Alternatív jövedelemszerzési tevékenységek kialakítása és támogatása, a vidékfejlesztési modellek fokozatos működtetése.
- A biogazdálkodás térvesztésének megállítása, a tevékenységbővítés támogatása.
- Egy EPMgB kiadvány (Tabajdi Cs., 2008) a 15 legfontosabb feladat közül a 4. helyen sorolta a „Gazdaságos birtokméret kialakításának elősegítését”
- Uniós és hazai forrásokkal növelni az erdővagyon. Különböző célú erdőtelepítéseket végezni, magánerdőkben megszüntetni a rendezetlen gazdálkodási viszonyokat. Érvényt szerezni az új erdőtörvény (2009. évi XXXVII. tv.) és hozzákapcsolódó végrehajtási rendelet (139/2009. (X.22.) FVM) előírásainak. Erdészeti birtokpolitikai stratégia kidolgozása.

Statisztikai adatokból (Szabó Gy., 2001) megállapítható, hogy a vizsgált időszakban (1990-2001) **az állami területek aránya több mint 8 %-al csökkent, az egyéni területek aránya csaknem 80-, illetve 70 %-al nőtt.** (Utóbbi aránykoronából levezetett adat). A tulajdonviszonyok, a földhasználati módok, az üzemformák is jelentősen átalakultak.

Az EU által is elvárt tulajdonszerkezeti változásból még nem lehet következtetni arra, hogy az új tulajdonosok közül hányan kívánnak élethivatásszerűen földműveléssel foglalkozni, mennyi ebből a város lakó és a spekulatív céllal lett földtulajdonos. Lényeges az is, hogy az új birtokszerkezetben milyen arányt képvisel a törpebirtok, kisbirtok, családi birtok, farm és a nagybirtok. Mindezekre válaszol a következő két fejezet.

3. 3.3 Adatok a tulajdoni szerkezetről

Az 1994. év végén a KSH arra keresett választ, hogy a falvakban hány háztartás foglalkozik a vállalkozói gazdaság ismérveit megközelítő mezőgazdasági termeléssel (Egyéni gazdálkodóknak csak azokat a háztartásokat minősítették, amelyen 400 m²-nél nagyobb területen növénytermeléssel vagy haszonállattartással, illetve mindkettővel foglalkoztak).

A felkeresett 2 023 000 falusi háztartásból 1 675 000-ban foglalkoztak valamilyen mezőgazdasági tevékenységgel. (Ez az 1991-es adatokhoz képest 14 százalékos visszaesést mutat, melyen belül az állattenyésztés 34 százalékkal növekedett a Népszabadság 53. évfolyama 202. számának cikkadatai szerint.)

A falusi háztartások földtulajdonának alacsony hányadát szemlélteti, az összesített földtulajdonon belül, az alábbi táblázat:

3-1: A falusi háztartások saját tulajdonú földterületének aránya az 1989. (V.31.) év százalékában. táblázat -

A mezőgazdaság nemzetgazdasági
szerepét, jelentőségét is meghatározó
földtulajdon és birtokszerkezet

	Szántó	Gyümölcsös	Szőlő
Dunántúl	36	18	36
Alföld	37	31	29
Észak	35	28	38
Átlag	36	29	33

Az a tény, hogy a falvak a szántóterületből mindössze 36 %-kal részesednek, alárendelt szerepet jelentenek, a föld tulajdonlása és használata elszakadt egymástól. Ennél is rosszabb a helyzet a gyümölcsösnél és a szőlőnél.

Az adatokból könnyen levezethető az ily módon elérhető termésmennyiség és minőség, valamint azok ára.

A KSH 2000. április 1-21. között újból általános mezőgazdasági összeírást (ÁMÖ) hajtott végre. Cél: korrekt és hiteles képet adni a magyar mezőgazdaságban végbement változásokról. A három kötetes (több mint 1000 oldalas) összegzésből, a fejezet témájához illeszkedő megállapításokból válogatunk és adjuk közre a következő bekezdésekben.

Véleményeltérés fogalmazódott meg a „gazdaságküszöb” nagyságáról, magasságáról. Elfogadhatónak találjuk a statisztikusok érvelését, miszerint a folyamatok, az idősarok vizsgálatát segítheti, a gazdaságok jellemző küszöbértékeinek változatlanlansága. Magasabb küszöbértéknél, egy elaprózott birtokszerkezetnél jelentős lenne a kimaradók száma. A hazai és nemzetközi hátrányok ellenére is védhető és magyarázható az 1972 óta hatályban lévő, 1994-ben is alkalmazott, a fejezet bevezetőjében ismertetett adatfelvételi mód.

A közzétett adatok szerint a vizsgált időpontban (2000. 03. 31-én) hazánkban **960 000 egyéni gazdaság és 8 200 mezőgazdasági tevékenységet folytató gazdálkodó szervezet** volt. (3-1. sz. táblázat) A számlalóbiztosok több mint 2 millió háztartást kerestek fel (ennek fele nem érte el az alsó határt). A földtulajdonosok igen jelentős része semmilyen mezőgazdasági tevékenységet sem folytat. A tulajdonos intézmények között is sok olyan volt, amelyik csak passzív használója a termőföldnek, mezőgazdasági tevékenységük nincs, vagy elhanyagolható.

A mezőgazdasági tevékenységet folytató háztartások (gazdaságok) száma az évezred utolsó esztendejében, fele volt a 30 évvel korábbiak. Még ennél is jobban csökkent az agrárnépsűrűség. Az EU átlagában kétszer annyi agrárkereső jut azonos területre mint nálunk (ott 8,6 fő/100 ha).

A gazdaságok mintegy 98 %-a **egy háztartás** keretében végez mezőgazdasági tevékenységet. (Ebből 20 % a nyugdíjas korú, egyedülálló gazdálkodók aránya). Az **egyéni gazdálkodók életkora** magas (nőké 60 év, a férfiaké 53 év). A vidékfejlesztés tervezésénél ezek a tények meghatározók lehetnek. A falvakban új helyzet van, új agrártársadalom formálódik. Ennek az újnak úgy kell európainak lenni, hogy igazodik sajátos magyar viszonyainkhoz. (Romány P., 2002)

A tantárgyi jegyzet I. kötetének megjelenése óta szűk nyolc esztendő telt el. A birtokkonceptióban jelentősnek minősíthető változás nem történt (A magánszemélyek által használt termőföldek átlagmérete 6 ha-ról 9 ha-ra, míg a gazdálkodó szervezetek átlagos birtokmérete 180 ha-ról 264 ha-ra emelkedett.) A tulajdonosi struktúrát továbbra is az elaprózottság, a jövedelmező gazdálkodásra alkalmatlan területnagyság jellemzi. A földhasználati rendszert a koncentráltabb szerkezet minősíti. A földhasználati nyilvántartás adatai szerint 2008-ban 2,8 millió ha a haszonbérlet területek nagysága. (Nagy O., 2008). A haszonbérlet időtartama változó: magánszemélyeknél 5-10 év, gazdálkodó szervezeteknél 8-10 év (2002. 09. 02. óta a maximált időtartam 20 év)

Sajnos, a tényleges földtulajdon és földhasználatról ma nincsenek ennél jóval megbízhatóbb adataink. Híradások foglalkoznak ugyan a „**féllegális módon**” külföldiek tulajdonába került földekkel, de a több százezer hektárra tehető tulajdonlást az illetékes hivatalok, kellő információ hiányában, se cáfolni, se megerősíteni eddig nem tudták. Újabb becslések szerint (Tanka E., 2004) ennek mértéke meghaladja az előző nagyságrendet, az 1.000 000 hektárhoz közelít. Ezt a tényét a birtokpolitikának, a jövőt szolgáló birtokrendezési koncepcióknak figyelembe kell venni. A téma jogszabályi összefüggéseit a 4. főfejezet, modul mutatja be.

A földterület értékesítési szándéka miatt –földhivatali információk szerint- egyre többen kérik ingatlanuk kimérését, a részarányállapot megszüntetését, a közös tulajdon megosztását. A felosztásra váró termőterület

A mezőgazdaság nemzetgazdasági
szerepét, jelentőségét is meghatározó
földtulajdon és birtokszerkezet

mintegy 20%-nyi az országban (1,5 millió ha), amelyből több mint 1 millióra érkezett megosztási kérelem az illetékes földhivatalokhoz.

A Magyar Agrárkamara (2008) adatai szerint a mezőgazdasági tevékenységet folytató gazdaságok ill. háztartások száma 2000-2007 között az ismert 960 000-ről 626 000-re csökkent. (az egyéni gazdaságoknál ez több int 35%) A mezőgazdaságban foglalkoztatottak aránya az összes foglalkoztatottakon belül 15 év alatt harmadára, 5%-ra zuhant (Ez régióként változó 1,4-12%. Legrosszabb a helyzet a Dél-Alföldön).

A GSzÖ (2007) adatsora szerint az 55 éves vagy idősebb korcsoportok megoszlása 2000-2007 között 49,9%-ról 54,9%-ra módosult, a fiatalabb korosztályoknál (34 év vagy fiatalabb, 35-54 év között) 1,5-3,5-al csökkent.

4. 3.4 Adatok a birtokszerkezetről

Egybehangzó szakirodalmi adatok szerint az **előregedett falusi háztartások a tulajdonukban lévő földek 40 %-át bérbe ajánlják** fel a településen társas-vállalkozóknak, szövetkezeteknek és egyéni vállalkozóknak, vagy résztvevői lesznek a „földért életjáradékot” programnak.

Az Agrárgazdasági Kutató és Informatikai Intézet (AKII) tanulmányában írtak szerint (Tóth E., 2000) a szövetkezetek átalakulás után földbérlő szervezetekké váltak. (A közösen művelt területük 96,6 %-a bérelt terület, amely 1994 – 98 között 20 %-al csökkent). Jelenleg a bérleti arány azonos a szövetkezeti tagok és a kívülálló földtulajdonosok között (45 – 45 %). Egy-egy szövetkezet közel 700 tulajdonossal köt a bérletre szerződést, mindössze 2,6 – 2,6 ha területre. A bérbeadók többségének (88 %) a mezőgazdasághoz kötődés hiánya és a birtokolt terület kis mérete miatt nem jelent alternatívát a földművelés, a bérbeadást tekintik hosszútávú megoldásnak. Egy másik felmérés szerint a földtulajdonosok mintegy 10 %-a lenne képes egyéni gazdaságot alapítani és működtetni. A földbérlési díjak mértéke 20 – 35 kg búza/AK érték-, közepes földminőséget feltételezve, 11 000 – 19 000 Ft költségnek felel meg hektáronként.

A birtokszerkezetre vonatkozóan különféle prognózisok, tájékoztató adatok és az ÁMÖ adatsorai olvashatók a szakirodalomban. Ezek közül, táblázatosan mi hármát mutatunk be (3-2., 3-3., 3-4.).

3-2: Az egyéni gazdaságok száma a földterület nagysága szerint ezer hektárban. táblázat -

Földterület nagyság-csoport hektár	1991		2000	
	Gazdaságo k száma.	Megoszlás %	Gazdaságo k Száma	Megoszlás %
0,2	645	1257 (90,0 %)	374	677 (70,5 %)
0,2 – 0,5	412		204	
0,5 – 1,0	200		99	
1,0 – 10,0	138	(9,9 %)	232	(24,2 %)
10,0 – 100,0	-		49	(5,1 %)
100,0 és több	1	(0,1 %)	2	(0,2 5)
Összesen	1396		960	

Az ÁMÖ statisztikai adatsorából megállapítható, hogy 2000-ben az **egyéni gazdaságok több mint 70 %-a egy hektárnál kisebb területen gazdálkodott**. Az **1-10 hektáron** gazdálkodók aránya meghaladja a 24 %-ot, a használatukban lévő terület pedig a 28 %-ot. A **10 – 100 ha** közötti területet használó gazdaságok 5,1 %-os arányához a termőterület csaknem fele (<50 %) tartozik. A **100 hektárnál** nagyobb egyéni gazdaságok (0,2 %) a termőterület közel 17 %-át művelik.

A mezőgazdaság nemzetgazdasági
szerepét, jelentőségét is meghatározó
földtulajdon és birtokszerkezet

A 3-2. táblázat oszlopainak megfelelő sorait vizsgálva az látszik, hogy a vizsgált évtizedben jelentősen csökkent az egyéni gazdaságok száma (megszűnt a háztáji, nincs illetményföld használat, csökkent az állattartók száma, több háztartás csökkentette, vagy abbahagyta a mezőgazdasági tevékenységet,...).

Az ország termőterületének csaknem felét **gazdasági szervezetek** használják (számuk növekedett a nagyüzemek szétválásával, tevékenységek kiválásával, új szervezetek létrejöttével,...). Érdemes megjegyezni, hogy 27 %-uk egyáltalán nem rendelkezik fölterülettel. A 100 ha, vagy annál nagyobb területen gazdálkodó szervezetek használják viszont a hozzájuk tartozó földek 97 %-át.

Az egyéni gazdálkodók kisebbik fele **őstermelő**ként, közel 1,5 %-a **egyéni vállalkozó**ként tevékenykedik. A gazdálkodók 25 %-ának nincs mezőgazdasági végzettsége és alig 2 % rendelkezik felsőfokú mezőgazdasági végzettséggel.

Összehasonlítás és elemzés végett a 3-3. táblázatban bemutatjuk az általános birtokrendezésről szóló törvény szabályozási koncepciójához készített tájékoztató adatokat.

3-3. táblázat - Az egyéni gazdaságok megoszlása a föld nagysága szerint 1997-ben(Forrás: FM FTFO, 1997. március.)

Nagyság kategória	Gazdaságok száma	Megoszlás %	Terület (ha)	Megoszlás %
- 1 ha	978 264	81,5 %	231 574	16,8 %
1,1 – 5 ha	173 185	14,4 %	378 924	27,4 %
5,1 – 10 ha	28 721	2,4 %	198 287	14,3 %
10,1 – 30 ha	16 336	1,4 %	261 929	19,0 %
30,1 – 50 ha	2 586	0,2 %	97 659	7,1 %
50,1 – 100 ha	1 501	0,1 %	101 201	7,3 %
100,1 –300 ha	514	0,0 %	76 365	5,5 %
300 ha fölött	73	0,0 %	36 171	2,6 %
Összesen	1 201 180	100,0 %	1 382 110	100,0%

Az egyes táblázatok sorainak nagyságrendjei nem azonosak, de interpolálással azok átazonosíthatók és értelmezhetők.

A 2.3. fejezetben 1935-ös, a 2.4. fejezetben 1945-ös adatokkal szemléltetünk. Vélhetően teljesebb lesz a kép, ha még hozzátesszük a földbirtokok számát és területnagyság szerinti megoszlást az 1947-es állapotok szerint is (3-4. sz. táblázat).

3-4: A földbirtokok számának és területének alakulása –Összehasonlító adatok (1947. év) Forrás: FM FTFO, 1997. március.. táblázat -

Területnagyság	Birtokok		Összes terület		
	Száma	%	Hold	hektár	%

A mezőgazdaság nemzetgazdasági
szerepét, jelentőségét is meghatározó
földtulajdon és birtokszerkezet

5 kh és kisebb	991 803*	60,1	2 887 147	1 661 450	17,9
5,1 – 10 kh	388 093	23,5	3 407 017	1 960 616	21,1
10,1 – 20 kh	175 364	10,6	2 803 855	1 613 518	17,3
20,1 – 50 kh	71 054	4,3	2 368 917	1 363 227	14,7
50,1 – 100 kh	14 855	0,9	1 302 118	749 322	8,1
101 – 200 kh	5 522	0,3	718 080	413 229	4,4
201- 1000 kh	4 028	0,3	1 357 032	780 924	8,4
1000 – 3000 kh	503	0,0	799 003	459 798	4,9
3000 kh nagyobb	91	0,0	516 766	297 380	3,2
Összesen	1 651 313	100,0	16 159 935	9 299 464	100,0

Megjegyzés* = a 0,25 kh aluli gazdaságok száma nélkül

A **TAMA 1 - projekt** (5. főfejezet) keretében, a közreműködő szakemberek vizsgálataik alapján (a földrészletek területéről) megállapították, hogy Pest megyében 1 ha alatt van, Baranya, Somogy megyében 1 és 2 ha között, Békés megyében pedig 2 ha körül van. A kismértékű terület mellett a racionális és jövedelmező hasznosítást akadályozza a földrészletek elhelyezkedése, vagy az alakja. Ez utóbbi akkor, ha az nagyon hosszú és nagyon keskeny. Ismeretes, hogy a projekt a kísérleti munka keretében célul tűzte ki, hogy megoldást találjon valamennyi problémára.

A SE (NYME) FFFK Felmérési és Földrendezői tanszékén, az 1997 – 2000. év időintervallumában **OTKA** (T 024160 ny. sz.) kutatás keretében is vizsgáltuk a kárpótlási eljárás, a részarány-földtulajdon nevesítés eredményeként kialakult birtokszerkezetet. Nappali és levelező-, valamint szakmérnöki tagozatokon több szakdolgozatban (35 db), évközi- és beküldendő feladatokban (89 db) az ország különböző településein elemeztük a jelenkori földtulajdon és birtokszerkezetet.

Ellenőrzéseink alapján megállapítottuk, hogy az 1 fő tulajdonosra jutó terület nagyobb hányada (20 – 43 %) a 0 – 1 ha, és az 1,1 – 50 ha (27 – 44 %) közötti tartományban található. Ha a gazdaságok számát vetítjük az előzőekre, a százalékos arány meghaladja a 80-, illetve 15 %-ot.

A földek felaprózásával elvesztettük komparatív előnyünket a nemzetközi piacon. Az előzőekben említett területnagyságok nem képezhetik egy elfogadható polgári létnek az alapját, de az EU csatlakozás után is hátrányos helyzetbe kerültünk. A kisparcellás-, jóval drágább termelés plusz költségeit az értékesítésnél nem lehet érvényesíteni (Pl. A búzatermelés gépüzemi költsége 0,5 ha-nál 77 ezer forint-, 4,5 ha-nál 35-, 50 ha-nál 23-, 98 ha-nál 22 ezer forint volt az eltelt évtizedben).

A kárpótlást már eddig is sok bíráló érte, de a folyamatba eddig egyik kormány se avatkozott be. A negatívumok sokaságából itt hetet emelünk ki:

1. A kárpótlás figyelmen kívül hagyta azt, hogy a volt tulajdonosok akarnak-e földműveléssel foglalkozni;
2. Új földtulajdon-eloszlás jött létre azáltal, hogy az árveréseken a kialakított technikával az eredeti földtulajdonnak akár többszörösét is meg lehetett szerezni (Többek között ezért lett „kevés a föld”!)
3. A kárpótlás következtében hazánk a többségében a városokban élő földtulajdonosok országává vált. A föld nem azoké lett akik megművelik!
4. A szövetkezetellenesség politikája még ma is érezteti hatását a „nemzet legféltettebb kincse”, a termőföld csak korlátozott szövetkezeti tulajdon lehet.

5. A földtulajdon és a termelőeszköz kettéválása a legnagyobb gondot a földtulajdon nélkül maradt állattartó telepeken jelenti. Itt a közvetlen környéken nincs bérelhető terület. Vagy, ha van, a magas bérleti díj jelentős költségnövekedést eredményezne. (Újabb nehézség az, hogy az állattartó telepek tulajdonosa nagyrészt külföldi).
6. A tulajdonosok sokszor szétszórta több parcellában kapták vissza földjeiket. Így alakulhatott ki az 1-1,5 ha-os, gazdaságilag életképtelen átlagterület. Az új tulajdonosok legtöbbször nem is kötődtek a mezőgazdasághoz.
7. A kárpótlási jegyért az idő múlásával az árnövekedés egyre kisebb terület megvételét tette lehetővé. A kezdeti 500Ft/AK-ás ár több ezer forintra változott. Az árveréseken az ügyes brókerek 70-90 tárcsával szinte mindent meg tudtak szerezni a megbízóknak. (Egy nagyszerű természetvédő erdőmérnök szerint egy bróker néhány óra alatt annyit keresett, mint amennyi az ő fizetése, nyugdíjas élete végéig lenne.)

Jelentős mennyiségű termőföld ma azért nem marad meg műveletlenül, mert van aki bérbé vegye azt. A folytatás attól függ, meddig viseli el a termelés a bérleti díj állandó költségét és azt, hogy beruházások „talajgenerálás” nélkül meddig lehet és érdemes a bérleményen mezőgazdasági termelést folytatni. A verseny- és költségviselő-képessége miatt a bérleti jogviszony esélyegyenlőséget is garantáló szabályozás a soronkövetkező feladatok közé tartozik.

Hazánkban a földpiac számos ok miatt, egyelőre mérsékelten működik (várakozás az emelkedő földárakra; mérsékelt kereslet az elaprózott földrészek miatt; a bérbeadók jövedelemkiegészítése; nosztalgia; kötődés és ragaszkodás az egykori földhözjutáshoz) Jó földpiac-politikával jelentősen lehetne befolyásolni a földhasználat szerkezetének jobbító alakítását.

Jó örökösödési törvénnyel meg lehetne akadályozni a földtulajdonok további aprózódását (Az AVNS-ben a törekvések már megfogalmazódtak).

5. 3.5 Nemzetközi kitekintés

Ismeretes, hogy a földtulajdon, földhasználat és birtokszerkezet, egyáltalán a földbirtoklás problematikája minden országban a „nagypolitika” középpontjában áll. A következő szakaszokban erről adunk vázlatos tájékoztatást, főként az FM e témában készített irányelvi szaklapokban, megjelent írások és a „jegyzetelőd” (Szabó Gy., 2001) alapján.

5.1. 3.5.1 Földbirtoklás

A fejlett mezőgazdasággal rendelkező országokban a föld mindenütt alapvetően magántulajdonban van (pl. Dániában 95 %, Franciaországban 96 % stb), de a beszerzés, értékesítés, hitelezés, szállítás, feldolgozás közel fele szövetkezeti formában történik (természetesen ezen szövetkezetek célja, fogalma, szervezete teljesen eltér a Kelet-Európában korábban kialakultól).

A gabona és takarmánytermesztésben az uralkodó gazdálkodási formát a családi birtokok (angol-magyar szóösszetétellel „farmgazdaság”-ok) jelentik. Ezek nagyobb szolgáltató szervezeteknek adhatnak feladatokat a kutatás, a fejlesztés, a beszerzés, a feldolgozás, az értékesítés, a szaktanácsadás, és informatika, valamint az adminisztráció területén.

A földtulajdonról általában elmondható, hogy **a fejlett országokban**

- egyrészt **biztosított a tulajdon feletti jog szuverenitása,**
- másrészt **a tulajdonosnak, illetve bérlőnek szigorúan eleget kell tenni a földhasznosításból fakadó társadalmi, gazdasági és ökológiai követelményeknek.**

A földbirtoklást az egész világon különböző mértékű kötöttségekkel szabályozzák. Szinte mindenütt meghatározzák a mezőgazdasági ingatlanok szerzésének feltételeit.

Egyértelmű irányzat a **teljes munkaidős gazdálkodás** mellett a **részmunkaidős**, a főfoglalkozás mellett a **mellékfoglalkozás**. A részmunkaidős gazdálkodás (partitime farming) azért vált mára jellemzővé és egyre meghatározóbbá, mert a kisebb birtokok általában nem biztosíthatnak a tulajdonosnak, illetve családjának egyéb foglalkozás híján megélhetést.

Elég nagy az üzemi jövedelmek szóródása. Nagyon a különbségek, ha egy-egy hektárra vetítjük a jövedelmeket, még nagyobbak, ha egy-egy személyre. **Portugáliában** 4 000 márka üzemi jövedelem jutott egy főfoglalkozású dolgozóra, **Belgiumban** viszont 50 000 márka. Ebben szerepet játszanak méretbeli, koncentrációbeli, állóeszközbeli különbségek és a termelés korszerűségének eltérései (Varga Gy., 1998.).

A föld birtoklásának, a **földbirtok bérletének feltételeit legrészletesebben Dániában szabályozták**. Itt ugyanis a múlt század végéig olyan birtokviszonyok voltak jellemzők, mint Magyarországon 1870-1945 illetve 1959-62 években. A földreform eredményeinek megőrzése érdekében érezték szükségét a pontos szabályozásnak. **Harminc hektár felett mezőgazdasági végzettséghez kötik** a földhasználatot. A szakképesítés megszerzéséhez haladékat adnak, vagy hiányában a **hatóság elrendelheti a kényszer értékesítés, illetve bérbeadási kötelezettséget**. Kodifikált földöröklési rend nincs, viszont a többi testvér a gazdálkodást folytatónak köteles vételre ajánlani a termőföld öröklött részét. Ha egyik örökös sem akar gazdálkodni úgy valamelyik **szomszédos gazdálkodónak kell vételre ajánlaniuk öröklött termőföldjüket**. Ezek az intézkedések egyben a birtokok túlzott elaprózódásának is automatikusan gátat szabnak. **Jogi személyek csak akkor birtokolhatnak földet**, ha részvénytársaság formában működnek és olyan részvénytöbbséget igazoló farmer is részvényes, aki önmagában is megfelel a művelési feltételeknek (szakképzettség, helyben lakás, stb.).

Dániában, Franciaországban, Hollandiában, Németországban, Olaszországban közvetlen hatósági intézkedések nem szabnak gátat a birtokok elaprózódásának, ezt a gazdasági környezet akadályozza meg. Egyik országban sem szabályozták törvényileg a földöröklési rendet. **Holland sajátosság**, hogy az **állami tulajdonú poldereket** (tengertől elhódított területek) **40 évre koncesszióba adják** művelésbe a parasztnak, amelynek lejártá után fakultatív vásárlási lehetőséget nyernek a bérlők. Az egykori **Európai Közösség (EK) országaiban a társországok állampolgárai földvásárlását direkt eszközökkel sehol sem tilthatják!**

5.2. 3.5.2 Földbérlés

Nyugat-Európában a mezőgazdasági terület mintegy 40 %-át bérlők művelik. Az átlagosnál nagyobb méretű gazdaságokban nagyobb a földbérlés aránya (30 ha fölött közel 50 %). **A bérbeadók jelentős része nem mezőgazdasági foglalkozású földtulajdonos**. Éppen a gyér földforgalom, a viszonylag magas földárak miatt **a gazdaságok méretét többnyire csak bérlés útján tudják növelni** a gazdálkodók. Ezt azonban nehezítik a meglehetősen kötött földbérlési rendszabályok. Másrészt viszont védik a bérlők érdekeit, így pl. egyes helyeken a bérlés lejáratá előtti „lelépés” értéke elérheti a földérték felét is. A földbérlés egy része családon belüli, többnyire a gyermekek bérelnek a szülőktől.

A földtulajdoni-földbérlési viszonyokat tanulmányozva egyértelműen a **földbérlérendszer terjedése figyelhető meg**. Így pl. **Franciaországban** közel 100 éves hagyományai vannak a földbérlési rendszernek. Itt a mezőgazdasági terület mintegy felét művelik ilyen formában. **Belgiumban** és **Finnországban** az utóbbi néhány évtizedben vált uralkodóvá ez a gazdálkodási forma és ma már az összes mezőgazdasági terület mintegy háromnegyedét bérlési formában művelik. **Németország** nyugati tartományaiban egyharmad ez az arány. **Dániában, Ausztriában, Írországban** nem ilyen jelentős a földbérlés, de ezekben az országokban is terjed.

Minden ország szabályokat állít fel a földbérlésre. Előírják, hogy milyen módon (csak írásban, vagy szóban is) köthető. Általában **a minimális és a maximális bérleti időtartamot is meghatározzák**. A földbérlési szerződést Franciaországban 9-18 évre, Dániában 8-30 évre, Hollandiában 6-12 évre írásban kötik. Ausztriában, Németországban a földbérlési rendszerről törvényt is alkottak. A **bérleti díj** általában szabadon megállapítható (kivétel pl. Hollandia, ahol maximált, Franciaországban, ahol helyi bizottságok szabályozzák), mértéke általában a földár 1-5 %-a (Hollandiában 2,5 %, az USA-ban 5 %).

A legtöbb országban a törvények, a jogszabályok, a rendelkezések, a helyi előírások védik a bérlők érdekeit is.

A bérelt földhöz való hozzájárulás erősen szabályozott. Európában az egyik legszigorúbb szabályozás Dániára jellemző, ahol a földbérlés feltételei csaknem megegyeznek a földtulajdon szerzésével (egy család egyébként összesen öt bérlémenyt tarthat fenn). Európai viszonylatban az tapasztalható, hogy míg Közép-Európában a kiegészítő haszonbérlés, addig Nyugat - és Dél-Európában az egész gazdaságra kiterjedő bérlés az elterjedtebb. **A földbérlési viszonyokat tekintve Európa mezőgazdaságának legfejlettebb országai három csoportba sorolhatók:**

- **liberális** (Németország, Ausztria, Svájc, Luxemburg, Görögország, Svédország, Norvégia),
- **állami szabályozású** (Franciaország, Hollandia, Belgium, Olaszország, Spanyolország, Portugália),

- **szigorúan korlátozott** (Dánia, Írország, Finnország).

Hazánk földbérleti viszonyairól a 3.2. fejezet adott tájékoztatást, melyet az alábbiakkal egészítünk ki:

A már többször módosított 1994. évi LV. törvény a termőföldről III. fejezet 13,14 § szerint kötheti meg a haszonbérleti szerződést a bérlő (A haszonbérlő ellenérték fejében, meghatározott időtartamig a termőföldet rendeltetésszerűen használja, annak hasznát szedi).

Jelenleg a haszonbérleti szerződés – erdő, szőlő és gyümölcsös kivételével– leghosszabb időtartamra legfeljebb 20 év lehet.

„Erdő művelési ágú termőföldre, illetve erdőtelepítésre vonatkozó szerződést legfeljebb a termelési időszak (vágóérettségi kor) lejártát követő ötödik év végéig lehet megkötni.”

„Szőlő és gyümölcsös művelési ágú és más ültetvényel betelepített termőföldre, illetőleg szőlő, gyümölcsös vagy más ültetvény telepítése céljából a haszonbérleti szerződést legfeljebb annak az évnek a végéig lehet megkötni, amíg a szőlő, gyümölcsös, illetőleg ültetvény értékkel bír (értécsökkenési leírási időszak).”

Az NFA földalapjából bérbeadott termőföldre legfeljebb 50 évre lehet szerződést kötni. Külföldi magán- és jogi személyekre vonatkozóan is az előző előírások vonatkoznak.

A már idézett Termőföld törvény –több minden mellett – a haszonbérlehető terület nagyságát is korlátozza (22., 23. §):

„Belföldi magán- és jogi személy, illetőleg jogi személyiséggel nem rendelkező szervezet - a Magyar Állam, az önkormányzat kivételével - legfeljebb 300 hektár nagyságú vagy 6.000 AK értékű termőföldet vehet haszonbérbe.”

„Gazdasági társaság és szövetkezet legfeljebb 2.500 hektár nagyságú vagy 50.000 AK értékű termőföldet haszonbérlehet. E korlátozás szempontjából figyelmen kívül kell hagyni azt a termőföldet, amelyet a szövetkezet tagjától vagy négre szóló részvénye tulajdonosától, illetve az NFA-tól bérel.”

A haszonbérleti jogviszony szabályozásának kérdésében eltérő álláspontok alakultak ki Magyarországon: a területi és időbeli korlátokat el is lehetne törölni, ezt a szerződő felekre lehetne bízni. Más vélemények szerint célszerű lenne a minimális időtartamot szabályozni. A szabályozást fel lehet úgy is fogni, hogy az a szerződő felek biztonságát szolgálja.

Tanka E. (2004) véleménye szerint el kellene törölni a földhaszonbérlet bármely mértékű korlátozását, vagy a korlátozásoknak az összes jogalanyra azonosnak kellene lennie. Kiváltságokat senkinek nem lehetne (GT, szövetkezet) törvény erejével biztosítani.

Az EU tagállamaiban sincs egységes szabályozás. Valamelyik jó mintát a magyar álláspont kialakításában azonban lehetne követni. Ez a feladat, az új jogpolitikai cselekedetsor vélhetően már a következő kormány(ok) teendői közé sorolható.

5.3. 3.5.3 Birtokszerkezet, alternatív energiaforrások

A korábbiakban írtakkal egyezően a birtokszerkezetre jellemző irányzat, hogy a családi gazdaságok száma folyamatosan csökken, miközben az **átlagos gazdaságméret egyre inkább nő**. Ez alól egyetlen ország sem kivétel, csak a mértékek eltérőek. *A családi birtokok esetében a túlzottan nagy méretek kialakítását csaknem mindenütt korlátozzák. Európában nagy méret alatt a gabonatermesztés esetében 80-120 ha, a tehenészet esetében 150-200 db, a sertéshízlalásban 2500-3000 db, míg az USA-ban a gabonatermesztésben az 500 ha, illetve az évi 200 ezer dollár árbevétel feletti gazdaságot értik.*

Az adott régió, illetve ország mindenkor agrárpolitikájának függvényében különböző szabályozókkal is beavatkoznak a birtok-méret, a birtokstruktúra alakulásába.

Figyelemre méltó a birtok-megoszlásban, az átlagos gazdasági méretekben a **Franciaországi helyzet**, mivel mezőgazdasági termelésének eredménye alapján az EU-ban az első helyen áll és a világ élelmiszer exportjában elfoglalt aránya szerint az USA után a második. Franciaországban a törpebirtokosok (5 ha alattiak, akiknek átlag birtokterületük 1,9 ha jelenleg) az összes földterületnek csupán 2 %-át birtokolják és az összes tulajdonos 27 %-át teszik ki. Az **5-50 ha termőföldet birtokló kisbirtokosok** (átlagbirtok méretük 22,2 ha) részaránya az előbbi

A mezőgazdaság nemzetgazdasági
szerepét, jelentőségét is meghatározó
földtulajdon és birtokszerkezet

sorrendben 44, illetve 56 %. **Az 50 ha feletti középbirtokosoké** az összes termőföld 54 %-a, míg a birtokosok számának 17 %-át teszik ki. Ebben az **50-100 ha közöttiek** (birtokaik átlagos kiterjedése 67,9 ha) - az előző sorrendben - 30 %, illetve 13 %, a **100 ha feletti**ek (az átlagbirtok itt 155,1 ha) 24 %, illetve 4 %.

A birtokosok száma az 1949. évihez képest 1989. évre 65 %-kal csökkent, és mára 14-18 %-kal tovább mérséklődött. Ennek fő oka a kiüregedés (a gazdaságok felszámolásának 5/6-ában), másodsorban a csőd (összes megszűnés 1/6-a).

Dániában a vegyes szerkezetnél a 40-50 ha, szakosodott gazdaságokban, pl. a zöldségtermelésben a 8-12 ha, a faiskoláknál a 3-5 ha-os, a szántóföldi növénytermelésben a 90-120 ha közötti kiterjedésű önálló családi birtokot tartják optimálisnak. A 30 ha feletti farmok relatíve lényegesen kedvezőbben jutnak hitelekhez. **Az egy család által birtokolható földterület felső határa 125 ha.**

A sokadik mintának tekintett dán mezőgazdaságról 2009-ben azt írhatjuk, hogy a termelési méret és a műszaki elmaradottság miatt az összköltség meghaladja a piacon elérhető árat. A gazdaságok száma nem éri el az 50.000-et, méretük meghaladja a 40 ha-t és számuk évente több mint ezerrel csökken, a kisebbek nem bírják a versenyt. (Buday – Sántha A., 2009).

Egy júniusban Budapesten tartott konferencia-előadás adatai szerint (mmg. 62. évf. 26. szám) Magyarország részesedése az európai szélenergia-kapacitásból nem éri el az 1 százalékot. Sajnos a magyar rendszerirányítás mindössze 330 megawatt szélenergiát tud kezelni.

Európában ebben az időpontban 127.000 megawatt beépített szélenergia-kapacitás volt található, amelynek ötöde Dániában, 11-11 százaléka Spanyolországban és Portugáliában keletkezett. Uniós célkitűzés szerint 2020-ra 12-14%-ot, 2030-ra pedig 30%-ot kell elérni. A részarányból 2020-ra hazánk 13%-ot vállalt.

Dániában több mint egy évtizedes múltja van a megújuló energiák felhasználásának. Samsø szigeten pld. már nincs szükség a szárazföldi vezetéken jövő áramra. Van szélkerék, napkollektor, biomassza, amely ki is szolgálja a sziget igényeit (mmg 2009/13.sz) Van olyan gazda akinek 100 hektárja, 150 tehene, saját és másik gazdával közös szélenergiaparkja van, amelyik gazdaságaik teljes energiaszükségletét kielégíti. A felesleget pedig a területileg illetékes áramszolgáltató a termelési árnál jóval magasabb áron szerződés szerint átveszi. A skandináv bankok az ilyen projekteket a biztos nyereség tudatában támogatták. Filozófiájuk: „Helyben gondolkodni – helyben tárgyalni és megvalósítani” nyereségessé és híressé tenni a paraszti életet.

Németországban a földbirtokok túlzott elaprózódásának, vagy koncentrálódásának közvetlen - törvényi - korlátai ugyan nincsenek, de a birtokstruktúra változásának irányát közvetve, főleg pénzügyi eszközökkel (támogatások, banki eszközök, adózás), és más módon is (kvóták, preferenciák stb.) igen határozottan alakítják. Ez - a helyi és egyéb sajátosságok tiszteletben tartásából fakadóan - elsősorban tartományi hatáskör. Számítottan pl. a szántóföldi növénytermesztésben a 150-200 ha körüli méretek felső, a tejtermelésre szakosodott üzemekben a 60 tehenet az ésszerű alsó határnak tartják. De az ilyen határokat jelenleg a keleti tartományokban lényegesen magasabban húzzák meg. **Ma a nyugati tartományok parasztgazdaságainak több mint fele a mezőgazdasági tevékenységet mellék, vagy kiegészítő foglalkozásként űzi és bevételük több mint 50 %-a más tevékenységből származik.**

A keleti tartományokban is meghirdették a célt: a kisüzemek, a családi birtokok megalakítását, de ez nem párosult a nagyüzemek tönkretételével. A falvakban is biztosították az ott lakók életfeltételeit, igyekeztek elfogadható szociális körülményeket teremteni.

Németország nyugati részében több a kisgazdaság, de jócskán vannak 200–300 hektáros birtokok is. A keleti oldalon kevesebb a kisbirtok és több az 1.000–3.000 hektáros gazdaság. A nagyüzemek aránya itt eléri a 80 %-ot és csak a többi a kisebb méretű családi gazdaság (Varga Gy., 1998).

A gyors birtok-, tulajdon- és szerkezetátalakítás következményei Németország keleti tartományaiban:

1989-ben, az egykori NDK 4500 mezőgazdasági termelőszövetkezetének 5,53 millió ha földterületén 850 ezer főt foglalkoztattak (15,4 fő/100 ha, míg ez Magyarországon 12,92 fő/100 ha volt). 1991. év végére a tulajdon szerkezetváltás eredményeként

- mintegy 1500 új típusú - bejegyzett - szövetkezet jött létre, amelynek tagjai szövetkezetenként átlagosan összesen 1300 ha magán földtulajdonnal rendelkeznek,
- az 1100 körüli Kft-ot és RT-ot alapító tagok összes földbirtoka gazdálkodó egységenként átlagosan 920 ha,

A mezőgazdaság nemzetgazdasági
szerepét, jelentőségét is meghatározó
földtulajdon és birtokszerkezet

- kb. 17000 magángazda átlagos földtulajdona 125 ha gazdaságonként (ez utóbbiak a mezőgazdasági terület közel 25 %-át művelik),
- a 810 „személyi társaság” (amelyek 2-5 földbirtokos összefogásából jöttek létre) átlagosan 560 ha földön gazdálkodik.

A gyors birtokszerkezet váltás drasztikusan hatott a mezőgazdasági foglalkoztatottságra, 630 ezer fő munkahelye szűnt meg. Ebből kerekén 120 ezer fő tudott más ágazatban elhelyezkedni, 175 ezer fő nyugdíjba ment (többségük korengedménnyel), 105 ezer fő pedig át- és továbbképző tanfolyamokon vesz részt. Így 230 ezer fő vált munkanélkülivé. E tartományok mezőgazdasága előtt más út nem volt. 1991. végén kb. 215 ezren fő-, 250 ezren mellék-, 50 ezren kiegészítő foglalkozásban dolgoztak mezőgazdaságban. Ez tehát a keleti tartományokban 5 fő/100 ha-t jelent, míg a többi német tartományban átlagosan, kerekén 7 fő, Magyarországon 11 fő munkáját kötötte le 100 ha mezőgazdasági terület megművelése. **Annak terheit, hogy a német keleti tartományokban a foglalkoztatottak száma 100 ha mezőgazdasági területre vetítve több mint harmadára (15,4 fő/100 ha-ról 5 fő/100 ha-ra) csökkent, nagyobb részt a német állam képes volt átvállalni.**

A keletnémet agrár-átalakulásának gazdag irodalmából kiemelésre érdemesnek tartjuk:

1. A betagozás a nyugat-német államba úgy ment végbe, hogy a keletnémet gazdák készen kaptak egy jogrendszert, egy alkotmányt, egy törvénycsomagot, amihez igazodni kellett.
2. A keleti részben semleges rendszert kaptak, amelybe besorolhattak a szövetkezetek, természetesen az átalakultak is. Ott a legfontosabb törvényalkotó motiváció a gazdasági célszerűség volt.
3. A keletnémet mezőgazdaság megörökölt adósságát úgy kellett rendezni, hogy a mindenkor évi törlesztés ne haladja meg az érintett gazdaságok jövedelmének a 20 %-át.
4. Németországban az uniós és hazai forrásokból egy hektárra a családi gazdaságoknak 604 márka, a polgári jogú társaságoknak 667 márka, a jogi személyeknek, szövetkezeteknek 705 márka támogatás jutott. (A gabonatermesztéshez, az állattenyésztéshez adott kiegészítő támogatások növelik meg nagymértékben a támogatási mutatókat. Egyébként igaz az, hogy az EU-ban az életképes családi gazdaság a meghirdetett ideál).
5. **A keletnémetek visszakérhették és visszakaphatták eredeti földjüket, de azokat többségében együtt tartották.**

Hollandiában az összes mezőgazdasági terület 32 %-át 20 ha alatti, 48 %-át 20 -50 ha közötti, 20 %-át 50 ha feletti földbirtokkal rendelkezők birtokolják. A földhasználatra vonatkozó jogszabályok alkotóinak nem volt célja, hogy közvetlenül döntéskényszerbe hozzák a földbirtokosokat. Ilyen szabályok kialakítására az önkéntes termelői, szakmai szervezetek hivatottak, azonban a gazdasági feltételrendszer olyan, hogy a gazdálkodónak nincs más választása mint a tagság. **A földhasználat liberális hatósági szabályozásával szemben viszont a környezetvédelem és a higiénia törvényi szabályozása drákói.**

Bár a hollandiai birtokstruktúra Európában az egyik legelaprózottabb, de a kis méretek ellenére - a jó tükeellátottság, az elsődleges feldolgozásból való részesedés, az ésszerű piacszerzés (börzék) következményeként - a magas szintű intenzitás miatt a főfoglalkozású mezőgazdasági vállalkozók aránya itt a legmagasabb.

Olaszországban is igen nagy méretű a birtokok elaprózódottsága, az átlagos birtokméret 7,5 ha. Az összes földtulajdonos kor szerinti megoszlása az európai átlag körüli, tehát az 55 év alattiak 39 %-ot, az 55-65 év közöttiek 31 %-ot, a 65 év felettiak 30 %-ot tesznek ki.

Finnországban 300 000 ember él a mezőgazdaságból (6, illetve 14 %). 1994-ben 114 500 családi farm volt 22,6 ha átlagos területtel. A megművelt területből 5-14,9 ha, 14-29,9 ha, 30 ha fölötti kategóriába a farmok 43 (19), 37 (35), 20 (46) százaléka tartozik. (A zárójeles szám az összes megművelt területre vonatkozik). Egy átlagos területhez több mint 50 ha erdő tartozik. A magánerdőknek az 50 %-át farmerek birtokolják. A bérelt föld aránya itt 45 %. **Gondjaikat a kis farmméret fokozza**, minden második gazdálkodó szívesen gyarapítaná területét vásárlással vagy béreltet.

Egy **angol tapasztalatokat** összegző írásból (Fekete M., 1999) irányelvként is elfogadható kiemelések:

1. Az Egyesült Királyságban az EU Közösségi Agrárpolitikájának hatására az agrárpolitikának a környezetvédelemmel, a vidékfejlesztési és szociál-politikai tendenciákkal összhangban kellett meghozni a döntéseket;
2. Az Európai Közösséghez való csatlakozás előtt a szigetország liberálisabb agrárpolitikát folytatott, mint európai társai. Többek között ennek tudható be a nagyobb birtokkoncentráció és jobb hatékonyság;
3. Számunkra is tanulságos lehet az az agrárlobby, amelyet a Farmszövetség a kormányokra gyakorolt nyomása a Közösségen belüli kedvezmények kivívása érdekében tett;
4. Az agrárpolitika hatására átalakult a termelési szerkezet. Célzott támogatás miatt pld. korábbi legelő területeken is gabonát termesztettek;
5. A területi támogatás és a parlagoltatás társadalmi és környezetvédelmi haszna ellentmondásosnak tűnik. Ott a farmerek azért parlagoltatnak, mert támogatás nélkül többségük veszteséges lenne, vagy lényegesen kisebb lenne a jövedelme;
6. A **birtoknagyság** a termelés jövedelmezősége mellett a farmjövedelemnek fontos alakítója. Ez egyik oldalon erősíti a **koncentrációt**, a másikon csökkenti a **farmerek számát**, és növeli a részmunkaidősök arányát;
7. Igen erős az angol kormányok és a közvélemény **környezeti érzékenysége** és ezek hatása a technológiákra;
8. Tanulságos a környezeti és egészségvédelmi szempontok **vertikális integrációt erősítő hatása**;
9. Az egyes farmtípusokra végzett méretgazdasági vizsgálatok azt mutatták, hogy a reformok bevezetése óta a **40 hektár alatti gazdaságok** veszteséggel termeltek. A **gabonatermelés** 100 hektár felett hozott nyereséget. Itt az ágazati mérettel együtt nőtt a profit. A **tejtermelő gazdaságokban** a 100 hektár, a romló eredmények miatt, felső határnak mutatkozott. A **vegyes gazdaságokban** (növénytermelő és tejtermelő) is az ágazati koncentráció aránya jellemző. (A hazai termelési irányok meghatározásakor hasznosíthatók az angol tapasztalatok);
10. Kelet-Anglia farmerei, kormánytámogatással, lehetőséget látnak a földméretből származó előnyök kihasználására;
11. A **brit agrárpolitika** a környezet és tájvédelem mellett farmerjeik versenyképességének növelésére összpontosít, és a nemzeti agrárpolitika mozgásterének bővülésével számol a jövőben is.

6. 3.6 Összefoglalás

Úgy gondoljuk, hogy a modul feldolgozása után teljesültnek tekinthető, amit a Bevezetés (3.1.) c. fejezetben ígértünk és a földrendező képzés alapító dokumentumában vállaltunk: Részarányosan teljesülni tudnak az általános és szakmai kompetenciák (ismeretek). A tananyag abszolválása után a végzettek több minden mellett alkalmasak lesznek Kollegális együttműködésre; Tudományos tevékenység önálló végzésére és irányítására; Önképzésre; Folyamatos tanulásra; Jogszabályok alkotó alkalmazására; Témák csoportos integrálására a környezetvédelem és fenntarthatóság stratégiai céljainak megfogalmazására és végrehajtására.

Összefoglaló kérdések

1. A magyar mezőgazdaság szerepe, jelentősége a nemzetgazdaságban!
2. A földprivatizáció befejeztével milyen mértékű változások történtek a tulajdoni szerkezetben?
3. A földprivatizáció miként módosította a birtokszerkezetet?
4. Milyen tulajdonviszonyokkal jellemezhetők a fejlett mezőgazdasággal rendelkező európai országok?
5. A földbérlet és a saját tulajdon viszonya hazánkban és Nyugat-Európában.
6. Példákon keresztül mutassa be a fejlett európai országok birtokszerkezetét.
7. A földtulajdon szerzési korlátok feloldására melyik európai modellt tartaná alkalmasnak?

8. Sorolja fel a földhasznábérlet létesítésére vonatkozó fontosabb magyar és európai szabályokat!

7. 3.7 Tárgymutató és fogalomtár

mezőgazdaság

nemzetgazdaság

földprivatizáció

tulajdoni szerkezet

birtokszerkezet

kárpótlás

gazdaságkűszőb

falusi háztartás

földhasználat és nyilvántartása

földrészlet

földbirtoklás

földpiac

birtokméret

támogatások

földbérlet

parlagoltatás

farmtípusok

vertikális integráció

ágazati koncentráció

Irodalomjegyzék

FM Földűgyi és Térképészeti Főosztály adatsorai.

Tóth E.: *Az átalakult mezőgazdasági szövetkezetek gazdálkodásának főbb jellemzői;* AKII, Bp. 2000.

KSH felmérés 1994, 2000.

Az FM földbirtok-struktúrapolitika irányelvi; 1993. február

Varga J.né: *A mezőgazdaság helyzete; Agrárgazdasági információk, AKII 1998. 3. szám, Bp. 1997.*

Farkasné dr. Fekete M.: *A földhasználat és az agrárpolitika összefűggése az Európai Unióban; Angliai tapasztalatok; Doktori mestermunkák, Mezőgazda Kiadó, Bp. 1999.*

Gráf J.: *Klímaváltozás és a hazai agrárgazdaság; Gazdálkodás, 53. évf. 2009. 2. szám, KRKOKU Kft Gyöngyös. 2009.*

- Buday-Sántha A.: *Új agrárstratégia alapjai; Gazdálkodás, 53. évf. 2009. 2. szám, KRKOKU Kft Gyöngyös.* 2009.
- Nagy O.: *A termőföldek használati viszonyai; Geodézia és Kartográfia, LX évf. 2008/11. szám Bp.* 2008.
- Nemzeti Agrár- és Vidékfejlesztési Kerekasztal: *Az Agrár- és Vidékfejlesztés Nemzeti Stratégiája; mmg melléklet, 22. sz. Bp.* 2004
- Tanka E.: *Magyar birtokpolitika az Európai Egyesült Államokban (Földviszonyaink útja Moszkvától Brüsszelig), Altera, Bp.* 2004
- Halmi P. (szerkesztette): *Az Európai Unió agrárrendszere; Mezőgazda Kiad. Bp.* 2007.
- Támogatási lehetőségek az Új Magyarország Vidékfejlesztési Program keretében 2007-2013.*
- Pócs Gy.: *Falvak, földek, földművelések; Agroinform Kiadó Bp.* 2003.
- Hans P.: *Földszolgálat; Agroinform Kiadó Bp.* 2002.
- Tabajdi Cs.: *Szolgálat és számvetés; Európai Parlament Mezőgazdasági Agrárakadémia, Bp.* 2009.
- Szabó Gy.: *Föld- és területrendezés II. (Földbirtokpolitika és birtokrendezési modellek) NyMe-Geoinformatikai Főiskolai Kar, Szfvár.* 2001.